

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2789-6919/08/99-103>**Aytən Rafiq qızı Hacıyeva**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyası

Magistrant

ayten.haciyeva1998@gmail.com

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ƏQLİ MÜLKİYYƏT HÜQUQUNUN KONSTITUSİON HÜQUQİ ƏSASLARI

Xülasə

Məqalə əqli mülkiyyət hüququnun anlayışı və əsaslarını konstitusion hüquqi aspektdən tədqiq etmişdir. Eyni zamanda mövzuda əqli mülkiyyət, əqli mülkiyyət obyektləri, əqli mülkiyyət hüquqları sahiblərinin maraqlarının qorunması ilə bağlı yaranan münasibətlər nəzəri olaraq şərh edilmişdir. Araşdırma zamanı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları əqli mülkiyyət hüququ ilə qarşılıqlı əlaqələndirilmişdir. Bundan əlavə, digər qanunvericilik aktlarında əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi ilə bağlı normalar konstitusion müddəalarla qarşılıqlı təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, konstitusiya hüququ, insan hüquqları, əqli mülkiyyət hüquqları, əqli mülkiyyət sistemi, intellektual məhsul, müəlliflik hüquqları, yaradıcılıq azadlığı, əqli fəaliyyət.

Hacıyeva Ayten Rafiq

CONSTITUTIONAL LEGAL BASES OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Abstract

The article explores the concept and basis of intellectual property rights from a constitutional legal perspective. At the same time, the relations related to the protection of intellectual property, intellectual property objects, protection of the interests of the owners of intellectual property rights were theoretically commented on the topic. During the investigation, human and civil rights and freedoms enshrined in the Constitution of the Republic of Azerbaijan were interrelated with the right to intellectual property. In addition, the norms related to the protection of intellectual property rights in other legislative acts have been mutually analyzed with constitutional provisions.

Key words: The Constitution of the Republic of Azerbaijan, constitution law, human rights, intellectual property rights, intellectual property system, intellectual product, copyright, creative freedom, intellectual activity.

Giriş. Əqli mülkiyyət anlayışının yaranması, inkişafı ilə bağlı həm hüquqi, həm iqtisadi aspektlərdə problemlər olmuş və həmişə aktual olacaqdır. Çünki əqli mülkiyyət bir institut kimi insan cəmiyyətinin mühüm dəyərlərindən biridir. Tarixən əqli mülkiyyət hüququnun qorunmasının, əqli fəaliyyətin nəticələrinin iqtisadiyyatda tətbiqinin insanın, cəmiyyətin və dövlətin inkişafında böyük faydalar verdiyi müşahidə olunub. Təsadüfi deyil ki, əqli mülkiyyət hüququ dövlət tərəfindən əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarından biri kimi konstitusion səviyyəyə qaldırılıb və konstitusiya quruluşunun əsaslarından birini təşkil edir.

İnkişafının hər bir mərhələsində olduğu kimi müasir dövrdə də əqli mülkiyyət subyektiv xarakterli olub fərdin intellektual fəaliyyətindən doğsa da, müəyyən mənada cəmiyyətin və hətta dövlətin də maraqlarına təmas edir. Çünki nə vaxtsa intellektual fəaliyyət nəticəsində yaranan əşyalar, predmetlər yalnız öz yaradıcılarına məxsus olub əqli əməyin nəticəsi kimi yaradıcı şəxslərin mülkiyyəti idisə, bu gün bu predmetlərdən hamı istifadə edə bilir və hamı üçün faydalı, eyni zamanda adi bir əşyaya çevrilib.

“Əqli mülkiyyət” anlayışı beynəlxalq aləmdə ilk dəfə olaraq fransa hüququnda işlədilmişdir [Əliyev E. 2014, s. 8]. Fransanın o zamankı qanunvericiliyi təbii hüquqlara əsaslanırdı. Müəlliflik və patent

hüququ üzrə Fransa qanunvericiliyi əsərin, yaxud ixtiranın yaradıcısına özündən ayrılmaz, təbiətdən verilmiş və dövlət institutlarının onu tanımasından asılı olmayan hüquqları bəxş etmişdir [İmanov K., 2013, s. 12]. Bu yanaşma ilə tam razıyıq. Təbii hüquq nəzəriyyəsinə əsasən bu hüquqlar dövlətdən asılı olmayan, insan zəkəsindən və təbiətindən irəli gələn ideal hüquqlardır [17]. İnsan hüquqlarının nəsillər üzrə təsnifatına görə birinci nəsil hüquqlara aid edilən təbii hüquqlar mahiyyət etibarilə universal hüquqlardır, belə ki, onlar insandan ayrılmazdır və davranış və ya inanclara bağlı deyildir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən hər kəsin doğulduğu andan toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqları və azadlıqları vardır (maddə 24.II) [7]. Təsadüfi deyil ki, Konstitusiyamızda hüquq və azadlıqların düzülüşünə əsasən, insanın təbii hüquqlarından olan yaşamaq, azadlıq, eləcə də mülkiyyət hüququnun ardınca əqli mülkiyyət hüququ yer alır. Əqli mülkiyyət hüququ insanın təbii-mənəvi tələbatından doğan intellektual fəaliyyəti nəticəsində yaratdığı məhsul üzərindəki müstəsna səlahiyyətlərini ehtiva edir.

19-cu əsrdə Avropa ölkələrinin əksəriyyətinin qanunvericilində əqli mülkiyyət hüquqlarına (müəlliflik və patent hüququna) mülkiyyət hüququ mövqeyindən yanaşma geniş yayılmışdı [İmanov K., 2013, s. 13]. Bir çox hüquq ədəbiyyatlarında da əqli mülkiyyət hüququ mülki hüququnun tərkib elementi kimi göstərilə də, bu yanaşma ilə razı deyilik. Fikrimizcə “əqli mülkiyyət” ifadəsini hərfi mənada təhlil etmək onun məzmununu daha aydın açıqlayacaq. Əqli mülkiyyət iki sözün, əql (ağıl) və mülkiyyət sözünün məzmunca vəhdətindən yaranan ifadədir. Ağıl (əql) ərəb mənşəli söz olub, gerçəkliyin şüurda inikasının ali forması, insanın ətraf aləmə münasibətini tənzimləmə qabiliyyətidir [3, s. 11]. Bu sözün mənasına səthi yanaşaraq qeyd edə bilərik ki, əql insanda düşünmə və dərk etmə qabiliyyəti, zəka, şüur, idrak mənalərini özündə əks etdirir. Əqli sözü əqli mülkiyyət termininin tərkib elementi kimi ağıla əsaslanan, ağıla mənsub, ağılla görülən, ağılla olan mənasını ifadə edir. Mülkiyyət sözü isə hərfi mənəsində mənsubiyyət, aidyyət, yiyəlik, sahiblik çalarları olmaqla, bir şəxsə məxsus və onun ixtiyarında olan əmlak, şey anlamını özündə əks etdirir [AİL. 2006, s. 421]. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 29-cu maddəsinə əsasən mülkiyyət hüququ dedikdə, mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqları nəzərdə tutulur. Mülkiyyət hüququndan fərqli olaraq əqli mülkiyyət hüququ insanın zəkası, intellektual əməyi nəticəsində yaradılan qeyri-maddi əmlaka sahiblik, ondan istifadə və onun barəsində sərəncam hüquqlarını özündə birləşdirir.

Əmlaka sahiblik, ondan istifadə və onun barəsində sərəncam hüquqları kateqoriyası mülkiyyət hüququ ilə oxşarlıq təşkil etsə də, intellektual məhsulla bağlı hüquqlar kateqoriyası öz təbiəti etibarilə ayrılmaz olan şəxsi, qeyri-əmlak hüquqlarıdır. Bu baxımdandır ki, fəlsəfi aspektdən baxdıqda, əqli mülkiyyət hüququ təbiətin yaradıcı fərdə — insana bəxş etdiyi, öz əməyinin nəticələrinə olan müstəsna, ayrılmaz hüquqdur. Doğrudur, əqli mülkiyyətin maddi əmlakla bir çox xüsusiyyətləri üst-üstə düşür. Əqli mülkiyyət də digər mülkiyyət növlərində olduğu kimi alqı-satqı edilə, icarəyə verilə, dəyişdirilə, yaxud əvəzsiz verilə bilər. Məsələn, mülki hüququ müqavilə olan frənçayzinq müqaviləsinin predmetini əqli mülkiyyətdən istifadə hüquqlarının verilməsi təşkil edə bilər (maddə 731.1) [10]. Lakin əqli mülkiyyət hüququnun obyektini (intellektual mülkiyyət) mücərrəddir, o ilk əvvəl maddi olaraq mövcud olmur. Bu hüququn obyektini canlıların ən alisi olan insanın yalnız ona xas xüsusiyyətləri — ağıl, şüur, düşünmək bacarığı sayəsində dərin zehni, mənəvi və hissi proseslərdən doğaraq maddi aləmdə mücərrədləşir, predmetə çevrilir. Əqli əməyin nəticəsi, əsasən, əsər, digər yaradıcılıq məhsulu formasında maddiləşir, bununla da üçüncü şəxslər tərəfindən istifadə oluna, hətta mənimsənilə bilər. Buna görə əqli mülkiyyət obyektinin yaradıcısına qanunla onun “mülkiyyətini” qoruyan hüquqlar verilir.

Azərbaycan Respublikasında əqli mülkiyyət hüququ və onun növləri ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının 12 noyabr 1995-ci il tarixli Konstitusiyasında təsbit edilmişdir. Konstitusiyamızın 30-cu maddəsinə əsasən, hər kəsin əqli mülkiyyət hüququ vardır və müəlliflik hüququ, ixtiraçılıq hüququ və əqli mülkiyyət hüququnun başqa növləri qanunla qorunur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Azərbaycan Respublikasında ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik olub, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin əsasıdır (maddə 147.I, 147.III) [7]. Bu baxımdan, əqli mülkiyyətlə bağlı hüquq münasibətlərini tənzimləyən fundamental normalar konstitusiyada məhdud əks olunsada, bu münasibətləri nizamlayan konstitusion hüquq normaları əqli mülkiyyət hüquqlarını tənzimləyən hüquq normalarından daha üstün hüquqi qüvvəyə malikdir.

Əqli mülkiyyət hüquqlarını geniş əhatə edən bu normalar məhz konstitusiyanın təməl müddəalarına əsaslanır. Çünki əqli mülkiyyət hüququ əsas insan hüquqlarından biri kimi predmeti olan mənəvi-zehni məhsulların dövlət tərəfindən qorunmalı olduğu hüquqlardandır [Alkan S. 2005. s. 1]. Azərbaycan Respublikasında əqli fəaliyyətin stimullaşdırılması, əqli mülkiyyət hüququnun qanunverciliklə qorunması dövlətin insan hüquq və azadlıqlarına böyük dəyər verdiyinin bariz nümunəsidir.

Həm Konstitusiyada, həm də əqli mülkiyyət və onun növləri ilə əlaqədar sonrakı dövrlərdə qəbul edilmiş qanunlarda *əqli mülkiyyətin* ümumi anlayışı hələ də mövcud deyil. Lakin müasir qanunvericilikdə *əqli mülkiyyət hüququnun* anlayışı geniş şəkildə öz təsbitini tapmışdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 13-cü bəndinə uyğun olaraq 22 may 2012-ci il tarixində qəbul edilmiş “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və pircəlikə qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanununa əsasən əqli mülkiyyət hüquqları dedikdə, müəlliflik hüququnun obyektini olan əsərlərə, ifalara, fonogramlara, yayım təşkilatlarının verilişlərinə, integral sxem topologiyalarına, məlumat toplularına, folklor nümunələrinə (ənənəvi mədəni nümunələrə), ixtiralarla, faydalı modellərə, sənaye nümunələrinə, əmtəə nişanlarına, coğrafi göstəricilərə hüquqlar başa düşülür (maddə 1.0.1). Bundan əlavə müasir qanunvericilik aktarı əqli mülkiyyət hüququnun tənzimlədiyi münasibətlərin dairəsini geniş şəkildə əks etdirir. Dövlət hüquq normaları vasitəsilə əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi, əqli mülkiyyət hüquqları sahiblərinin maraqlarının qorunması və bu sahədə hüquqpozmalardan, o cümlədən müvafiq əqli mülkiyyət obyektlərinin nüsxələrinin qeyri-qanuni istehsalı və yayılmasının qarşısının alınması ilə bağlı yaranan münasibətləri tənzimləyir [13].

Konstitusiya ilə hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir (maddə 60.I) [7]. Əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulması inzibati (müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozma, integral sxem topologiyasından istifadəyə müstəsna hüququn pozulması, folklor nümunələrindən istifadə tələblərinin pozulması, məlumat toplularından qeyri-qanuni istifadə edilməsi və əmtəə nişanlarından qanunsuz istifadə) [9] və cinayət (müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozma, integral sxem topologiyasından istifadəyə müstəsna hüququn pozulması, folklor nümunələrindən istifadə tələblərinin pozulması, məlumat toplularından qeyri-qanuni istifadə, ixtiraçılıq və patent hüquqlarını pozma və əmtəə nişanlarından qanunsuz istifadə) [8] məsuliyyətinə səbəb olur. Bu kateqoriya inzibati xətalər və cinayətlər müvafiq qanunvericilik aktlarında insan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqları əleyhinə olan əməllər sırasında qeyd olunub. Lakin qanunverici əmtəə nişanına iqtisadi kateqoriya kimi yanaşaraq ondan qanunsuz istifadəni iqtisadi fəaliyyət sahəsində olan hüquq pozuntularına aid etmişdir [8], [9]. Çünki əqli mülkiyyət hüquqları patentin, əmtəə nişanının və ya müəlliflik hüququnun sahibinə öz işindən və ya sərmayəsindən faydalanmağa imkan yaratdığı üçün əqli fəaliyyətin maddiləşmiş obyektləri növündən asılı olaraq özündə ehtiva etdiyi yaradıcı ideyalar baxımından müəyyən kommersiya dəyərinə malikdir.

Müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozma (CM, maddə 165.1) və ixtiraçılıq və patent hüquqlarını pozma (CM, maddə 166.1) ilə bağlı cinayət əməllərinin təcibi (*xüsusi ittiham qaydasında cinayət təcibi*) yalnız əqli mülkiyyət hüquqlarının sahibinin — zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında həyata keçirilir və məhkəmə müşavirə otağına gedənədək zərər çəkmiş şəxs təqsirləndirilən şəxslə barışdıqda ona xitam verilir (maddə 37.2) [12]. Bu əməllərlə bağlı cinayət təqibinin başlamasının və ona xitam verilməsinin əqli mülkiyyət hüquqlarının sahibinin iradəsindən asılı olması onu deməyə əsas verir ki, bu hüquqlar insanın təbii, şəxsi hüquqlarındandır.

Bütün məhkəmələrdə işlərin icraatı açıq aparılır [7]. Lakin əqli mülkiyyət hüquqları müəyyən kommersiya dəyəri daşdığından, məhkəmənin, açıq icraatın kommersiya sirlərinin açılmasına səbəb olacağını güman etdiyi halda (maddə 127.V) [7] və ya məhkəmə baxışında iştirak edən şəxsin tələbi olarsa, ixtira sirlərini qorumaq məqsədi ilə işə qapalı iclasda baxılmasına icazə verilir (maddə 10.4) [11].

İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, eləcə də əqli mülkiyyət hüququnun həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz (maddə 71.II.) [7]. Bu konstitusiya müddəası əsasında 14 yaşından 18 yaşınadək olan yetkinlik yaşına çatmayanlara da qanun ixtiyar verir ki, valideynlərinin, övladlığa götürənlərin və ya himayəçinin razılığı olmadan müstəqil surətdə ədəbiyyat və ya incəsənət əsərinin, ixtiranın və ya qanunla qorunan digər əqli fəaliyyət nəticəsinin müəllifi hüquqlarını həyata keçirsinlər (maddə 30.2.2) [10]. Qanunun bu norması şəxsi hüquqlar kateqoriyasına aid etdiyimiz əqli mülkiyyət hüquqlarının azad təbiətindən qaynaqlanır. Eləcə də, Azərbaycan Respublikasının

Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına əsasən vəzifəli şəxslərə xidməti vəzifəsini (səlahiyyətlərini) icra etdiyi dövrdə elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyəti istisna olmaqla, digər ödənişli vəzifə tutmaq və ya fəaliyyət növü ilə məşğul olmaq qadağan edilir və bu hərəkətlər korrupsiyaya şərait yaradan hüquqpozmalar sayılır (maddə 9.3.1) [16], [7]. Qanunvericiliklə müəyyən edilən bu tələbdə elmi fəaliyyətin, yaradıcılıq fəaliyyətinin istisna edilməsi ona dəlalət edir ki, əqli mülkiyyət hüquqları ilə birbaşa bağlı olan bu hüquq hər kəsin eləcə də vəzifəli şəxslərin ayrılmaz şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarıdır.

Əqli mülkiyyət hüququna konstitusiya hüquqi aspektdən baxılarkən yalnız Konstitusiyanın 30-cu maddəsi nəzərə alınmamalıdır. Konstitusiyamızda müstəqil olaraq təsbit olunmuş bir sıra hüquq və azadlıqlar əqli mülkiyyət hüququnun konstitusiya hüquqi realizəsi, təmini və müdafiəsinin bazisini təşkil edir. Bu hüquq və azadlıqlara aşağıdakıları aid etmək olar: yaradıcılıq azadlığı (maddə 51), fikir və söz azadlığı (maddə 47), mədəniyyət hüququ (maddə 40), təhsil hüququ (maddə 42), məlumat azadlığı (maddə 50) və s.

Mədəniyyət, elm, təhsil və yaradıcılıq bir-birinə çox yaxın olan anlayışlardır. Təhsil mədəniyyətin bir hissəsini təşkil edir. Yaradıcılıq mədəniyyəti inkişaf etdirir və zənginləşdirir [Əsgərov Z.A. 2012, s. 240]. Bir əsərinin müəllifi əqli mülkiyyət hüququnun fonunda yaradıcılıq azadlığını realizə edərək, eyni zamanda mədəni həyatda da iştirak edir. Mədəni həyat ümumi və mürəkkəb anlayış olduğu kimi, mədəniyyət də olduqca mürəkkəb və mücərrəd anlayışdır. Mədəniyyət hüququ o dərəcədə ümumidir ki, başqa hüquq və azadlıqlarda olduğu kimi, əqli mülkiyyət hüququnun predmetinə daxil olan bir çox anlayışları mədəniyyət hüququ ilə əlaqələndirmək, əhatə etmək mümkündür. Mədəniyyət ədəbiyyat və incəsənət daxil olmaqla, cəmiyyətin və ya sosial qrupların maddi, mənəvi, intellektual və emosional xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirən, insanların həyat tərzini, birgə yaşayış qaydalarını, mənəvi dəyərlər sistemini əhatə edən xüsusiyyətlərin məcmusudur (maddə 1.0.1) [14]. Mədəniyyət hüququnun obyektləri ilə əqli mülkiyyət hüququnun obyektləri müəyyən qədər eyniyyət təşkil edir. Mədəniyyət hüququnun obyektinə mədəni sərvətləri aid etmək olar (maddə 1.0.21) [14]. 6 fevral 1998-ci il tarixli “Mədəniyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən mədəni sərvətlər dedikdə folklor, bədii sənət və peşələr, mədəniyyət, o cümlədən ədəbiyyat və incəsənət əsərləri, nəşriyyat məhsulları, mədəniyyət sahəsində elmi tədqiqatların nəticələri və metodları, tarixi-mədəni əhəmiyyətə malik binalar, tikililər, əşyalar, tarixi-mədəni əhəmiyyətli unikal təbii ərazilər və obyektlər, məqbərələr, qoruqlar, arxeoloji komplekslər, arxeoloji və numizmatik xarakterli əşyalar və s. nəzərdə tutulur (maddə 1.0.21).

Əqli mülkiyyət obyektinin yaranması, formalaşmasının mərkəzində intellektual fəaliyyətlə vəhdət təşkil edən insanın yaradıcılıq qabiliyyəti dayanır. Hər bir fəaliyyət yaradıcı yanaşmanı, axtarışı və yeniliyi tələb edir. Yaradıcılıq hər bir fərdin müəyyən dərəcədə malik olduğu və yalnız insana məxsus olan əlamətdir [Əsgərov Z.A. 2012, s. 242]. Yaradıcılıq hüququ demokratik dövlətlərdə qanunvericiliklə qorunur və ona xüsusi diqqət yetirilir. Hər kəsin yaradıcılıq azadlığı və bu azadlığın həyata keçirilməsinin dövlət təminatı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə də təsbit olunmuşdur (maddə 51). Yaradıcılıq ünsürləri hər yerdə, hər sahədə az və ya çox mövcüddür. Lakin elə fəaliyyət növləri vardır ki, onlar xüsusi yaradıcı, məhsuldar fəaliyyətdir, yaratmaq, qurmaq onun əsasını və daxili mahiyyətini təşkil edir. Yaradıcılıq fəaliyyəti **mədəni sərvətlərin** yaradılmasına yönəlmiş fəaliyyətdir (maddə 1.0.24) [14]. Yaradıcılıq intellektual-psixoloji fəaliyyət olub əqli mülkiyyət obyektlərinin (*mədəni sərvətlərin müəyyən kəsimini də aid etmək olar*) formalaşmasında bilavasitə təzahür edir. Bu qəbildən sayılan əqli fəaliyyətin maddiləşmiş təzahürləri yəni, əsərlər, ifalar, fonogramlar, folklor nümunələri, ixtiralar, faydalı modellər, sənaye nümunələri, əmtəə nişanları və sair yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticələri yaradıcılıq azadlığı təmin olunmadan meydana çıxıb bilməz.

Təhsil hüququ insanın konstitusiyada təsbit olunmuş əsas sosial-mədəni hüquqlarından biridir və hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququ vardır (maddə 42.I) [7]. Dövlət təhsil sistemində nəzarət etməklə bərabər, maddi vəziyyətdən asılı olmayaraq istedadlı şəxslərin təhsili davam etdirməsinə zəmanət verir (maddə 42.IV) [7]. Azərbaycan Respublikasında təhsilin əsas məqsədləri sırasında müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək durur (maddə 4.0.1) [15]. 19 iyun 2009-cu il tarixli “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərindən biri elmi yaradıcılığın daim inkişaf edən, faydalı və son nəticəyə istiqamətlənən müasir metodlarla təşkilidir (səmərəlilik prinsipi) (maddə 3.0.6). Elmi yaradıcılıq özü-özlüyündə intellektual

fəaliyyət olub, bu əqli prosesin maddi təzahürü elmi əsərlərdə, elmi tədqiqatların nəticələrində, elm sahəsində ixtiralarda və sairə əks olunur. Elmi yaradıcılıq məhsulları əqli mülkiyyət hüququnun əsas obyektləri sırasındadır.

İnsanın mənəvi həyatı ilə birbaşa bağlı olan fikir və söz azadlığı onun daxili ailəminin, xüsusilə də intellektual-mənəvi tərəflərinin təzahür formasıdır. Hər kəsin fikir və söz azadlığı vardır. Heç kəs öz fikir və əqidəsini açıqlamağa və ya fikir və əqidəsindən dönməyə məcbur edilə bilməz (maddə 47.I, 47.II) [7]. Hər bir şəxs yalnız öz arzusu ilə fikrini açıqlaya bilər. Dil fikrin maddiləşmiş forması olduğu kimi, söz də fikri maddiləşdirən, onu başqaları üçün qavranılan hala salan bir vasitədir [Əsgərov Z.A. 2012, s. 166]. Əlbəttə, insan öz iradəsi ilə fikrini təkcə sözlərlə yox, musiqi ilə, rənglərlə, fiqurlarla, xətlərlə, tonlarla, kompozisiyalarla və sairə ifadə edə bilər. Belə ki, fikir bioloji ailəmin ən mükəmməl ünsürü olan insanın özünəməxsus xüsusiyyəti olub, ən müxtəlif formalarda, eləcə də intellektual məhsullarda əksini tapır. Əqli fəaliyyətin xarici ifadə forması olan intellektual əmlak bilavasitə insanın azad fikrinin təzahürüdür. Bu səbəbdən əqli mülkiyyət hüququnun təmin olunması bir çox aspektlərdən fikir və söz azadlığı ilə vəhdət təşkil edir.

Nəticə. Ümumdünya Əqli Mülkiyyət təşkilatının Cenevrədə yerləşən mənzil-qərargahının günbəzində Doktor Arpad Boçşa məxsus dəyərli ifadələr qeyd olunmuşdur: “Bütün incəsənət əsərləri və ixtiralar insan dühasından yaranır. Bunlar insanın layiqli həyatı üçün təminat mənbəyidir. İncəsənət və ixtiraların bütün növlərinin etibarlı qorunması dövlətin borcudur” [İmanov K. 2013, s. 4]. Bu əhəmiyyətli sözlərin işığında qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının əqli mülkiyyət sahəsində dövlət siyasəti, yaradıcı, əqli əməyə ictimai münasibət müstəqil dövlətimizin hüquqi demokratik əsaslarla insan hüquq və azadlıqlarının bu vacib sahəsində düşünülmüş və uzaqgörən məramının əksidir.

Ədəbiyyat

1. Əsgərov Z.A. (2012) Konstitusiya hüququ”. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı.
2. Əliyev E. (2014) “Avropa əqli mülkiyyət hüququ”. Bakı: “Uniprint” nəşriyyatı.
3. Əhmədov B.İ. (2017) Etimologiya lüğəti”. Araşdırmalar, mülahizələr: Bakı: Altun kitab.
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. (2006) Dörd cildə. III cild. Bakı; Şərq-Qərb.
5. İmanov K, İsayev N. (2013) “Əqli mülkiyyət hüquqları”. Məqalələr toplusu. Bakı; Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi.
6. Alkan S. (2005) Fikri mülkiyyət haqları. İstanbul: Legal Fikri ve Sənaye Haqlar Dərgisi,
7. <http://e-qanun.az/framework/897> // AR Konstitusiyası
8. https://e-qanun.az/framework/46947#_Toc89058513 // AR Cinayət Məcəlləsi
9. <https://e-qanun.az/framework/46960#f21> // AR İnzibati Xətalər Məcəlləsi
10. <https://e-qanun.az/framework/46944> // AR Mülki Məcəlləsi
11. <https://e-qanun.az/framework/46945> // AR Mülki Prosesual Məcəlləsi
12. <https://e-qanun.az/framework/46950> // AR Cinayət Prosesual Məcəlləsi
13. <https://e-qanun.az/framework/23895> // “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” AR Qanunu
14. <https://e-qanun.az/framework/25303> // “Mədəniyyət haqqında” AR Qanunu
15. <https://e-qanun.az/framework/18343> // “Təhsil haqqında” AR Qanunu
16. <https://e-qanun.az/framework/5809> “Korrupsiyaya qarşı mübarizə haqqında” AR Qanunu
17. <https://www.encyclopedia.com/philosophy-and-religion/philosophy/philosophy-terms-and-concepts/natural-law> //

Rəyçi: h.ü.f.d. Fəxrəddin Nağıyev

Göndərilib: 11.03.2022

Qəbul edilib: 17. 04.2022